

2. Поплавський В. Г. Бурякоцукровий підкомплекс України: стан, проблеми, перспективи / В.Г. Поплавський, Г.В. Сиротюк. – Львів: ЛДАУ, 2001. – 164 с.
3. Саблук П.Т. Цукробурякове виробництво України: проблеми відродження, перспективи розвитку / П.Т. Саблук, М.Ю. Каденська. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007 – 390 с.
4. Томілін О.О. Проблеми розвитку ринку цукру в Україні / О.О. Томілін // Наукові записки. Серія «Економіка»: зб. наук. праць. – Острого: Національний університет «Острозька академія», 2012. – Вип. 20. – С. 26 – 30.
5. Томілін О.О. Проблеми розвитку цукробурякової галузі агропромислового підкомплексу / О.О. Томілін// Вісник Ужгородського національного університету: Економіка. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2012. – Вип. 3(37). – С. 51 – 54.
6. Томілін О.О. Розвиток цукробурякового виробництва в ринкових умовах / О.О. Томілін// Економіка АПК. – 2012. - №217. – С.42 – 48.
7. Фурса А.В. Цукробуряковий комплекс України: стан і перспективи розвитку / А.В. Фурса// Економіка АПК. – 2005. - №2. – С. 20 – 24.
8. Ярчук М.М. Реструктуризація цукробурякового виробництва в Україні та підвищення його дохідності / М.М. Ярчук// Економіка АПК. – 2008. - №5. – С. 59 – 64.

Бабенко А.Г. Анализ функционирования свеклосахарного подкомплекса Украины

В статье анализируются основные направления функционирования и повышения эффективности буря-коцукрового подкомплекса Украины. Разработанные оптимальные прогнозы валового сбора сахарной сырья, производства сахара на период 2016-2025 годов.

Ключевые слова: свеклосахарный подкомплекс, эффективность, сахарное сырье, производство сахара.

Babenko A.G. Analysis of operation sugar beet subcomplex Ukraine

In article the main directions of functioning and increase of efficiency of a beet sugar complex of Ukraine are analyzed. The optimal forecasts were designed. They showed gross harvest of sugar beet and its production for 2016-2025 years.

Keywords: sugar beet subcomplex, effectiveness, raw sugar, sugar.

Дата надходження до редакції: 11.01.2015 р

Рецензент: д.е.н., професор Михайлова Л.І.

УДК 634:330.3:330.322

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГАЛУЗІ САДІВНИЦТВА

Л. О. Барабаш

За останні роки в Україні спостерігається тенденція до збільшення виробництва плодів і ягід на основі застосування сучасних технологічних досягнень. Проте найбільш важливими проблемами функціонування садівництва залишаються велика частка старих і зріджених низькопродуктивних садів, зношеність матеріально-технічної бази, дефіцит інвестиційних ресурсів тощо. Зважаючи на це, основним шляхом підвищення ефективності галузі є якнайповніше використання науково-технічного потенціалу, спрощення доступу до кредитних ресурсів, державне стимулювання інноваційної активності господарюючих суб'єктів тощо.

Ключові слова: садівництво, тенденція, інновації, інвестиції, державна підтримка.

Постановка проблеми. У повноцінному наповненні продовольчого ринку України важлива роль належить плодам та ягодам. На ефективність їх виробництва значною мірою вплинули сучасні зміни економічних умов господарювання, сформувавши принципово нові вимоги до ведення садівництва. В цьому контексті переведення галузі на інноваційно-інвестиційний шлях розвитку набуває особливо важливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми ефективного функціонування садівництва, його інноваційного розвитку та фінансового забезпечення розглядалися у працях О.О. Гурової, О. Ю. Єрмакова, В. А. Рульєва, І. А. Сало, О. М. Шестопаля, С.В. Шерстюк, А. І. Шумейка та ін.

Садівництво є однією з традиційних галузей сільського господарства України, розвиток якої ґрунтується, перш за все, на досить сприятливих ґрунтово-кліматичних умовах для вирощування більшості плодкових та ягідних культур, а головним завданням є забезпечення населення цінними продуктами харчування, а переробної галузі – сировиною [1, с. 64; 2, с. 50; 3, с. 58]. Проте більшість науковців відмічає, насамперед, диспаритет цін на промислову та плодоягідну продукцію, а також недосконалість і недостатність підтримки галузі з боку держави [4, с. 296-297; 5, с. 264-265; 6, с. 274-279].

Зважаючи на трансформаційні процеси в економіці, посилення конкуренції між світовими виробниками садівницької продукції тощо, потре-

бують подальшого вивчення напрямки розвитку вітчизняного плодівництва, а також визначення інноваційно-інвестиційних резервів підвищення його ефективності.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз сучасного стану, тенденцій і проблем функціонування галузі садівництва та обґрунтування шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Загальна площа садів у нашій країні складає 253,9 тис. га, у тому числі плодоносних – 221,7 тис. Зберігається тенденція її скорочення в сільськогосподарських підприємствах (у 2006-2010 рр. на 8-12, а у 2011-2013 на 2-3 % щорічно) та розширення на 1-3 % в господарствах населення. Вирощування плодів і ягід на присадибних ділянках, в яких знаходиться 152,3 тис. га, або 69 % усіх насаджень, спрямоване, головним чином, на забезпечення власних потреб господарів і більш консервативне у використанні прогресивних технологій, зважаючи на їх дорожнечу, але водночас досить життєздатне. Більшість промислових садів (35,9 тис. га, або 52 %) зосереджена в господарських товариствах, у тому числі акціонерних. Це збільшує можливості для реалізації інтеграційного процесу, інвестиційних проектів, створення спільних з іноземними інвесторами підприємств по виробництву плодоягідної продукції.

В останні роки в садівництві все більше розвивається фермерство. В цій категорії господарств на відміну від інших сільськогосподарських підприємств країни постійно збільшується загальна площа плодівих і ягідних насаджень, яка нині досягла 14,9 тис. га. У 2009-2013 рр. фермери щорічно висаджували в середньому по 1025 га, або 26,3% всіх закладених садів і ягідників. Завдяки розширенню їх площі і поступовому нарощуванню продуктивності, частка таких господарств у виробництві плодів і ягід у 2013 р. зросла до 12,9%, або 57,4 тис. т.

Традиційно плодівництвом займаються в усіх регіонах країни. Але безперечним лідером у вирощуванні плодівих і ягідних культур є Вінниччина, де зосереджено 15,3 тис. га (або 17,3 %) всіх промислових насаджень, а питома вага у валовому виробництві постійно зростає (з 14 % (або 48,6 тис. т) у 1996-2000 до 36 % (або 135 тис. т) у 2011-2013 роках). Область характеризується виключно сприятливими природними та економічними умовами для високоефективного розвитку товарного садівництва. Продуктивність садів і ягідників у місцевих сільськогосподарських підприємствах у 2011-2013 рр. становила 11-13,6 т/га, або вище, ніж відповідний показник в середньому по Україні в 2,1-2,7 раза. Такий ріст відбувся за рахунок закладання в останні роки молодих високоінтенсивних насаджень, площа яких сьогодні перевищує 6,0 тис. га, а продуктивність – 30-60 т/га. Для зберігання плодів у господарствах області інтенсивно будуються сучасні

холодильники. Станом на 1.10.2014 року налічується 31 холодильник загальною ємкістю 49670 тис. т. Крім того, функціонують близько 10 плодопереробних підприємств.

Починаючи з 2007 р., виробництво плодової продукції в країні має стійку тенденцію до зростання. Її валовий збір в усіх категоріях господарств у 2013 році становив майже 2,3 млн. т, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах – 444,2 тис. т (рис. 1). Це відбувається завдяки поступовому вступу у плодоношення інтенсивних садів і ягідників, закладених у попередні роки. Водночас резерви зростання врожайності використані не повністю, оскільки в середньому в цій категорії господарств вона ще залишається на досить низькому рівні 4,1-6,4 т/га, що значною мірою зумовлено великою часткою старих і зрідених насаджень.

Хоч на основі застосування сучасних технологічних досягнень в останні роки в нашій країні спостерігається тенденція до збільшення виробництва плодів і ягід, але через невирішеність цілого ряду питань темпи інтенсифікації галузі не відповідають ні її потенційним можливостям, ні потребам вітчизняного ринку. В його наповненні значна частка припадає на імпорتنі поставки, зокрема тих плодів, які можна успішно вирощувати в нашій країні – близько 70,6-301,2 тис. тонн щороку, тоді як їх експорт складає 42,9-143,4 тис.

Така ситуація склалася у зв'язку з тим, що в багатьох садівницьких господарствах не вистачає власних коштів на технічне переозброєння виробництва, що, у свою чергу, призводить до зменшення прибутку, необхідного для нагромадження інвестиційних ресурсів. На розвиток садівництва безпосередньо впливають темпи відтворення насаджень, їх породно-сортова структура. Садівничі господарства останнім часом закладають щорічно по 3,2-4,7 тис. га насаджень, з яких, %: зерняткових – 55, кісточкових – 12, ягідних кущових – 19, горіхоплідних – 14 (табл. 1). Разом з тим майже третину плодоносних площ (близько 25 тис. га) тут ще займають сади у віці від 20 до 30 років, що потребують заміни у зв'язку з їх сильною зріженістю і низькою продуктивністю. У 2011-2013 рр. найбільші за площею насадження закладалися на Вінниччині (понад 900 га), серед інших областей лише в семи цей показник перевищив 200 га.

Садівництво є галуззю, на розвиток якої значною мірою впливає наявність водних ресурсів. Нормальний ріст і розвиток рослин забезпечується за рівномірної протягом вегетації оптимальної вологості ґрунту – 70-80 % найменшої вологоємкості. При цьому у Степу за вегетаційний період повинно витратитися 2,5-4,0 тис. м³/га води, у Лісостепу – 1,5-2,0 тис. м³/га [7, с. 26-27]. Таким чином, одним з найважливіших заходів у забезпеченні довговічності і продуктивності плодівих та ягідних культур, боротьбі з посухою,

Закладання плодкових і ягідних насаджень у сільськогосподарських підприємствах України, 2008-2013 рр., га

Культура	Роки						Середнє за 2008-2013 рр.
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Зерняткові	2371,2	1722,1	2318,9	2132,7	2830,4	2039,3	2235,8
Кісточкові	942,8	771,9	509,5	345,9	420,9	787,1	629,7
Ягідні	502,4	551,3	568,4	527,2	1056,2	832,8	673,1
Горіхоплідні	134,8	110,5	215,8	1116,7	422,8	220,1	370,1
Всього	3951,3	3155,7	3612,5	4122,5	4730,3	3879,2	3908,6

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

Найбільшу економію енергії та зрошувальної води забезпечують краплинне та внутрігрунтове зрошування, коли рослинами використовуються не менше 40 % вологи, при цьому зменшується кількість бур'янів і відпадає потреба у післяполивному обробітку ґрунту. Завдяки оптимальному режиму краплинного зрошення, підвищується врожайність і зменшуються затрати праці

на 1 ц плодів у порівнянні з природним зволоженням. На жаль, у даний час резерви ефективності зрошуваних садів не використовуються повною мірою. У сільськогосподарських підприємствах країни їх площа залишається порівняно невеликою - лише 11,5 тис. га, або 13,0 % всіх плодкових і ягідних насаджень (табл. 2).

Таблиця 2

Плодові та ягідні насадження на зрошуваних землях у сільськогосподарських підприємствах України

Роки	Площа				Валовий збір плодів і ягід		Урожайність	
	загальна		плодоносна		тис. т	% до незрошуваних насаджень	т/га	% до незрошуваних насаджень
	тис. га	% до незрошуваних насаджень	тис. га	% до незрошуваних насаджень				
2006-2008	9,1	8,4	6,4	7,1	51,7	37,8	8,0	530,5
2009-2011	10,3	12,0	7,5	10,9	78,9	41,9	10,5	383,1
2012	10,1	12,6	8,7	13,8	120,5	48,5	13,9	353,0
2013	11,5	15,0	9,2	15,3	140,6	46,3	15,4	305,4

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [9].

В сучасних умовах система інтенсивного ведення галузі повинна базуватись на широкому розвитку меліоративних робіт, підвищенні темпів іригаційного будівництва, оскільки правильна організація зрошування інтенсивних садів промислового типу – одна з головних умов отримання високих урожаїв.

Найбільш важливими сучасними проблемами садівництва, що вимагають вирішення, є низька економічна ефективність виробництва у сільськогосподарських підприємствах, що значною мірою зумовлено великою часткою старих і зріджених низькопродуктивних насаджень, а відповідно й недостатні інвестиційні можливості товаровиробників для їх відтворення; зношеність матеріально-технічної бази галузі, відсутність достатньої кількості потужностей для зберігання та переробки плодів і ягід; дефіцит інвестиційних ресурсів для закладання додаткових площ садів, оскільки у більшості садівницьких господарств відсутні власні кошти, а банківські кредити для них недоступні; порівняно триваліший строк окупності інвестицій у плодівництві; недостатні стимули для впровадження інноваційних технологій та інвестицій у плодоягідне виробництво; істотний вплив погодних умов на формування врожаю плодово-ягідних культур та ефективність функціонування галузі.

Ефективне вирішення зазначених проблем

і забезпечення сталого розвитку садівництва можливі на основі державного стимулювання інноваційної активності господарюючих суб'єктів. Зважаючи на це, основним шляхом збільшення виробництва плодів та ягід і підвищення ефективності галузі є перехід на інноваційно-інвестиційне її ведення, оскільки головною умовою інтенсивного розвитку є інвестиції, ефективність яких у сучасних умовах можна забезпечити лише через впровадження інновацій.

Науковці Інституту садівництва НААН розробили та пропонують виробництву інноваційні технології, що ґрунтуються на використанні високородуктивних сортів, толерантних до ґрунтово-кліматичних умов вирощування, слаборослих клонових підщеп, безвірусного садивного матеріалу, нових конструкцій садів інтенсивного типу, збалансованих систем живлення рослин тощо. Такі технології в цілому забезпечують високу стабільну продуктивність насаджень, а також зменшення капітальних вкладень на створення садів у межах 25-30 % в порівнянні з зарубіжними аналогами [8]. При запланованій урожайності плодкових насаджень 25-40 т/га від реалізації плодів можливо отримувати 75-180 тис. грн прибутку з 1 га за рівня рентабельності 150-250 %, ягідних – відповідно 10-20 т/га, 115-200 тис. грн і 160-280 %.

В забезпеченні сталого розвитку плодівни-

цтва важливим є впровадження принципів органічного землеробства. Зважаючи на світові тенденції щодо підвищення вимог до якості продуктів харчування, в перспективі необхідне розширення виробництва екологічно чистої продукції шляхом переходу від індустріально-хімічних методів ведення господарства до біологічних.

На думку вчених, органічне садівництво має починатися з присадибних ділянок і фермерських господарств, поступово завойовуючи місце в садах великих плодівницьких підприємств. Впровадження принципів органічного землеробства стає реальним у виробництві плодів і ягід, враховуючи наявність біологічних засобів захисту плодових і ягідних культур і препаратів, що дозволяють відмовитися від мінеральних добрив. У садівницьких підприємств є можливість переорієнтуватися на біологічні технології, впроваджуючи спершу окремі елементи органічного землеробства, а згодом і повністю застосовуючи його у виробництві.

Перехід на новий рівень наукомістких технологій, у свою чергу, вимагає нарощування обсягів інвестиційних ресурсів, поліпшення структури їх джерел та оптимізації фінансування галузі. В інноваційному розвитку плодівництва важливе значення має державне регулювання, котре сприяє здійсненню необхідних капітальних вкладень. Основні параметри розвитку та підвищення ефективності функціонування визначені у Галузевій програмі розвитку садівництва в Україні до

2025 року, що стала основою для розробки відповідних регіональних програм. За даними Міністерства аграрної політики і продовольства України, у 2000-2012 рр. суб'єктами господарювання за державної підтримки створено 48,9 тис. га нових насаджень плодоягідних культур, в яких, завдяки застосуванню системи краплинного зрошення, а також використанню вегетативних підщеп і перспективних сортів, у подальшому можна буде уникати періодичності плодоношення і досягати значно вищих урожаїв у порівнянні зі старими садами.

Висновки. На підставі викладеного можна констатувати, що за останні роки в Україні спостерігається тенденція до збільшення виробництва плодів і ягід. Але через невирішеність цілого ряду питань, темпи інтенсифікації садівництва не відповідають ні потенційним можливостям галузі, ні потребам вітчизняного ринку. Промислове плодівництво має значні резерви для нарощування обсягів виробництва продукції шляхом збільшення площі насаджень і застосування інтенсивних технологій, що дасть змогу підвищити економічну ефективність галузі і досягти сталого її розвитку. Важливими чинниками підвищення конкурентоспроможності садівництва є сприяння інноваційним процесам шляхом реалізації регіональних програм, найповнішого використання науково-технічного потенціалу, спрощення доступу до кредитних ресурсів тощо.

Список використаної літератури:

1. Гуторова О.О. Маркетингова стратегія розвитку садівництва: теоретико-прикладний аспект / О.О. Гуторова, С.В. Шерстюк. – Харків: ХНАУ, 2013. – 232 с.
2. Шестопаля О.М. Теоретико-методологічні основи (нова парадигма) та складові Національної програми поступу промислового садівництва України: макрорегіональний аспект / О.М. Шестопаля, П.В. Кондратенко, Л.О. Барабаш. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 140 с.
3. Рульєв В.А. Конкурентоспроможність плодів і ягід / В.А. Рульєв. – Мелітополь: «Видавничий будинок ММД», 2007. – 315 с.
4. Економіка та організація промислового садівництва України / [О.М. Шестопаля, В.А. Рульєв, П.В. Кондратенко та ін.]; за ред. О.М. Шестопаля. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 334 с.
5. Сало І.А. Розвиток ринку плодів в Україні / І.А. Сало. – К.: ННЦ ІАЕ, 2013. – 394 с.
6. Рульєв В.А. Економічні проблеми розвитку садівництва України / В.А. Рульєв. – К.: ННЦ ІАЕ, 2004. – 360 с.
7. Галузева програма розвитку садівництва України на період до 2025 року. - К., 2008. - 76 с.
8. Гриник І.В. Вітчизняні технології виробництва, зберігання та переробки плодів і ягід в Україні / Гриник І.В., Омельченко І.К., Литовченко О.М. – К.: «Преса України», Інститут садівництва НААН, 2012. – 120 с.
9. Рослинництво України - 2013 рік: статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, Департамент статистики сільського господарства та навколишнього середовища, 2014. – 180 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Назва з екрану.

Барабаш Л.А. Современные тенденции и проблемы функционирования отрасли садоводства

В последние годы в Украине наблюдается тенденция к увеличению производства плодов и ягод на основе применения современных технологических достижений. Однако важнейшими проблемами функционирования садоводства остаются большая доля старых и изреженных низкопродуктивных садов, изношенность материально-технической базы, дефицит инвестиционных ресурсов и т.д. Исходя из этого, основным путем повышения эффективности отрасли является наиболее полное использование научно-технического потенциала, упрощение доступа к кредит-

ным ресурсам, государственное стимулирование инновационной активности хозяйствующих субъектов и т.д.

Ключевые слова: садоводство, тенденция, инновации, инвестиции, государственная поддержка.

Barabash L.O. Current trends and functioning problems of the horticulture

In the recent years in Ukraine there is a tendency to increase the production of fruits and small fruits on the basis of applying modern technological advances. However, the most important problems for horticulture remain great part of old and low-productive orchards, depreciation of physical infrastructure, shortage of investment resources and so on. Therefore the main way of increasing the branch efficiency is the fullest use of the scientific and technological potential, simplification of the access to the credit resources, government stimulation for the innovative activity of managing entities etc.

Keywords: horticulture, trend, innovations, investments, government support.

Дата надходження до редакції: 16.02.2015

Рецензент: к.е.н., професор Михайлова Л.І.

УДК 631.164/.165:631.95:631.147

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЧНОЇ СІВОЗМІНИ З КУКУРУДЗОЮ В УМОВАХ РОСЛИНИЦЬКИХ МОДЕЛЕЙ ЗОНИ ПОЛІССЯ

Ю. М. Халеп, к.е.н., завідувач сектору економіки та інтелектуальної власності

О. І. Христенко, старший науковий співробітник

Інститут сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААН України

На основі проведених модельних розрахунків зроблено прогноз можливої еколого-економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції на прикладі типової моделі органічної сівозміни, розробленої для рослинницьких господарств зони Полісся. Показано, що залучення до виробничого процесу комплексу біологічних факторів теоретично дозволяє досягти прийнятних екологічних результатів. Разом з цим наголошується на необхідності запровадження заходів державної підтримки задля забезпечення стабільності економічних результатів та їх конкурентоспроможного рівня.

Ключові слова: органічне виробництво, сівозміна, Полісся, еколого-економічна ефективність, модель, прогноз, оцінка.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Органічне виробництво продукції сільськогосподарства вже визнано одним із пріоритетних векторів розвитку вітчизняного АПК. Разом з тим існує низка чинників, які стримують його широкі впровадження. У науковому плані до них слід віднести, зокрема, недостатню опрацьованість економічних аспектів для наступного практичного прогнозування результатів діяльності органічних господарств. В обставинах відносно невеликої кількості органічних підприємств в Україні та, відповідно, відсутності достатньої бази емпіричних даних для прогнозування, необхідними є відповідні теоретичні розробки і, на їх основі, моделювання ситуації. Особливої актуальності набувають питання узгодження екологічних та економічних аспектів, оскільки перше є засадним принципом функціонування органічного виробництва, а друге – економічним мотивом для суб'єктів займатися певним видом діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вітчизняною наукою приділяється все більше уваги дослідженням у напрямі органічного сільськогосподарського виробництва. На даний час значною мірою опрацьовано наукові засади ведення органічного землеробства, проведено низку досліджень практичного спрямування, окреслено інституційно-правові та організаційно-

економічні аспекти, які потребують вирішення, накопичено певний практичний досвід тощо. При цьому одні автори вважають, що в результаті зниження продуктивності органічного виробництва внаслідок виключення агрохімікатів із технологій вирощування сільськогосподарських культур, економічна ефективність буде меншою у порівнянні із традиційними системами [1, 2, 3]. Інші дослідники схиляються до думки, що органічне виробництво буде економічно ефективним [4, 5], про що свідчить і досвід практичної діяльності окремих органічних господарств [7]. Зарубіжний досвід, за окремими даними, свідчить про тенденцію до підвищення в часі продуктивності органічного виробництва [4].

Разом з тим, зазначені аспекти економічної ефективності залишаються недостатньо дослідженими, особливо в плані прогнозування результатів організаційних формувань (на рівні сівозміни, підприємства тощо), що передусім і цікавить потенційних виробників органічної продукції.

Стосовно екологічної ефективності, то вважається, що вже сама суть органічного виробництва передбачає дотримання відповідних екологічних критеріїв, але кількісні параметри практично не висвітлюються.

Визначення цілей статті. З урахуванням